

לפרשת בחוקותי – תשע"ב

ייעוד גשמי ורוחני בברכה ובתוכחה

רפי שטרסברג

פרשתנו מציגה בתיאור נרחב את הברכות והקללות שיחולו בהתאם למידת קיום הברית עם ה'. ניתן להבחין שהשכר והעונש המופיעים בפרשה הם גשמיים בעיקרם. וזה מעורר כמובן את השאלה, מדוע התורה אינה מפנה את הברכה והקללה ליעדים רוחניים, אלא לעניינים גשמיים בלבד.

שאלה זו העסיקה לא מעט מהראשונים. למשל ר' יצחק עראמה בעל עקידת יצחק-אחר שהשכר הרוחני הוא העיקר המכוון מהתורה, אך שתקה התורה ממנו ויעדה השכר הגופני הכלה ואבד ושמיתהו לתכלית לאנשים במעשים התוריים" ננסה להציג חלק מגישות המפרשים לנושא זה.

אבן עזרא טוען שהתורה בחרה להציג את התובנות המובנות להמון הרחב- "שהתורה ניתנה לכל ולא לאחד לבדו, ודבר בעולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא". ניתן לראות כאן מסר חינוכי- גם אם המטרה הסופית היא להציג יעדים רוחניים, עדיף לחשוף בשלב הראשון את מה שמובן לקהל הרחב. מי שיצליח להתעלות מעבר לזה יוכל להשיג כבר בכוחות עצמו השגות עליונות יותר.

הרמב"ם בהלכות תשובה (ט' א') כותב: "כל אותם הדברים (הברכות והקללות בפרשתנו) אמת היו ויהיו. בזמן שאנו עושים כל מצוות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן, ובזמן שאנו עוברים עליהן ותקרינה אותנו הרעות הכתובות. ואף על פי כן אין אותן הטובות הן סוף מתן שכרן של מצוות, ולא אותן הרעות הן סוף הנקמה, אלא כך הוא הכרע של דברים: הקב"ה נתן לנו תורה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד- שייסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוש וריבוי כסף וזהב. כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצווה כדי שנזכה לחיי העולם הבא". לפי גישה זו של הרמב"ם, המצוות הן אמצעי ראשוני בדרך להשגת שלמות רוחנית, אם נקיים אותן, יוסרו מאיתנו המכשולים הגשמיים המעכבים אותנו בדרך להשגת אותה שלמות, וכך נוכל להתפנות להתקדמות להשגות הרוחנית שהן התכלית האמיתית של האדם.

בעל ספר העיקרים, ר' יוסף אלבו (במאמר רביעי) מבחין בין שכר ועונש פרטיים לאלו של האומה: "כי היעודים הכוללים לכלל האומה לא ייתכן שיהיו נפשיות, שאף אם תהיה האומה בכללה צדקת ורואיה לחיי העולם הבא, אי אפשר שנאמר שהרשע אשר בה יזכה לחיי העולם הבא למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה כי זה יהיה משפט מעוקל שיהיה הרשע הגמור אשר באומה לעולם הבא והיה כציק כרשע, ועל כן הוא מבואר שהיעודים הכוללים לאומה בכללה ראוי שיהיו גשמיים בהכרח".

אם נקבל דברים אלו ונרצה לתמצת את מהות השכר והעונש המובטחים לאומה, נוכל לראות בבהירות שהמכנה המשותף הברור לשכר ועונש בפרשתנו הוא – הארץ. יותר מעשרים פעם בפרק כ"ו מופיעה המילה ארץ בהטיות שונות, וזה מסתדר בפשטות עם ההבנה שהשכר והעונש כאן מכוונים לעם כציבור- אם הציבור ילך בדרך ה' יוכל לחיות בארצו לבטח, אחרת - יגלה. הארץ מהווה בפרשה מוקד לשכר וגם לעונש. הסבר זה של אבחנה בין ציווי, שכר ועונש ליחיד לעומת הציבור מסייע בהבנת האבחנה בין פרשיות שמע: הפרשיה השניה פונה בלשון רבים ובה מופיעים שכר ועונש גשמיים לציבור- "ונתתי מטר ארצכם בעתו", ולעומת זאת העונש- "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה". לעומת זאת, הפרשה הראשונה של שמע פונה בלשון יחיד, ואכן לא מוזכרים בה שכר ועונש גשמיים (ואכן גם בדברי ספרי המצוטטים ברש"י לדברים י"א ו"ג: "אזהרה ליחיד, אזהרה לציבור" ניתן לראות אבחנה זו).

בהסברים שהבאנו עד כה התעכבנו להסביר מדוע מופיעים שכר ועונש גשמיים בתורה. ומה לגבי היעדר אזכור היעודים הרוחניים?
ננסה להבהיר ענין זה באמצעות גישתו של הרמב"ן המשתקפת בפירושו במספר מקומות בתורה.

לפי גישה זו עצם ההגדרה של שכר ועונש בעולם הזה משמעה הנהגה ניסית של חריגה מהטבע- זוהי למעשה מהותו של הנס הנסתר- הוא בא כשכר או עונש גשמיים. ולעומת זאת הנפש המתקרבת אל ייעודה הרוחני זהו מהלך טבעי שאין מה לדבר בו במושגים של שכר ועונש, ולכן התורה אינה מזכירה אותו.

וכך כותב הרמב"ן בשמות ו' ב'- "אבל שכר כל התורה ועונשה בעולם הזה הכול נסים והם נסתרים, ייחשב בהם לרואים שהוא מנהגן של עולם והם באדם עונש ושכר באמת... (אבל) קיום הנפש ודבקה בא-לקים הוא דבר ראוי (כלומר תוצאה טבעית מתחייבת) בתולדתה שהיא תשוב אל הא-לוקים אשר נתנה".

גם בפירוש לפרשתנו כתב הרמב"ן (ויקרא כ"ו י"ב) "והתהלכתי בתוכם" ולא הזכיר כאן הכתוב שכר קיום הנפשות בעולם הנפשות בעולם הבא אחרי תחיית המתים, כי קיומן מחויב בדרך היצירה... והעונש שמכרית החייבים מהם, והשאר כולם יתקיימו ביסוד יצירתם" כלומר, לפי הרמב"ן, כל הייעוד הרוחני של האדם להתקרב לה' והישארות הנפש הוא מהלך טבעי מתחייב. שכר ועונש מופיעים רק בדרגה הבסיסית באמצעות חריגה של הנהגה ניסית נסתרת, שלא כוללת התעלות רוחנית,

שנזכה שיוסרו מאיתנו המכשולים ונזכה להתקדם למעלה של התקדמות רוחנית משמעותית.